

BARTOS HUBA

Mártonfi Ferenc halálának 30. évfordulójára
(Nagyon, már-már veszélyesen szubjektív emlékezés)

30 év távlatából már nemhogy a mozgókép szakadozik szét filmkockákra – immár az egyes képkockák is szilánkjaira hullanak, durván pixelesednek, sőt: helyüket a memóriában egyszerű impressziók foglalják el. Nyilvánvalóan végleg és visszafordíthatatlanul.

[...]

Ülök Mártonfi tanár úr szobájában (igen, tudom: számos nyelvész kollégámnak csak *per Ferike* – de nekem *Mártonfi tanár úr*; azóta, amikor jövőt alig-alig, múltat pedig csak rossz optikán át látó, balga gimnazistaként, szigorú arcki-fejlesztéstől kísérvé a japán nyelvkönyv fölé görnyedten először sillabizáltam a kanákat és kandzsikat egy hétköznapi estén a Honvéd utcai lakásukban) – tehát: ülök a tanszéki szobájában, '91 tavaszán, nekem egyszerre dagad a keblem a büszkeségtől, hogy milyen zseniális nyelvészeti elemzést találtam ki a gonosz kínai *ba*-szerkezet megzabolázására a szakdolgozatomhoz, és ugyanakkor rettegve figyelem a szája mozdulását (Elégedettség vagy kétkedés van abban a csücsörítésben? Nem lesz-e belőle mindjárt gúnyos mosoly?), amint témavezetőként épp nevezett szakdolgozat egy korai változatának lapjait pörgeti [...] aztán végül nem mond semmit (ebben az emlékképben legalábbis nem). Nem hát: ő akkor már vagy tizenvalahány éve leszámolt a generatív nyelvészettel, amelynek elméletéhez pályája korábbi szakaszában, a korai 70-es években (amikor ez az irányzat Magyarországon egyszerre volt forradalmi és „ellenforradalmi”, csak kevesek által látogatott intézmények kissé belterjes köreiből imádták és üzték) kifejezetten lényegi hozzájárulásokat tett (→ *fonológiai automata*), de ez persze nem tartotta őt vissza attól, hogy egyetemista korom kiábrándult közép-időszakában az akkor már szabadon éledező elméleti nyelvészet új egyetemi szakot gründoló mérvadó személyiségeinek a karjába lökjön. És én meg most (a gazdi jó messzire hajított, nehogy-visszahozd-te-hülye-kutya botocskájával

a szájában diadalmasan lábhoz loholó ebként) lelkesen-lelkendezve hozom itt neki az ortodox generativizmust, amint az a *ba*-szerkezetet csócsálja, és hiún várom a dicsérő szavakat. De nem mond semmit – ezt jó jelnek veszem (hiszen nem kísérte gúnyos mosoly a szavak hiányát), és csak később értem majd meg, hogy miért nem. Pár évvel korábban talán adott volna ebben a helyzetben valami lelkifröccsöt, de akkor (azt hiszem) mindez már nem érdekelté igazán – amire csak hetekkel később döbbsentem rá, midőn imént felidézett beszélgetésünkre az „utolsó találkozás” bélyeget ütötte rá az élet. Pontosabban a halál.

[...]

Állunk öten-hatan, a jövő sinológusai, a gyér világítású borozóban a „talponálló” asztalok mellett, nagy az alapzaj, hiszen így este 8-9 körül csúcsra jár az üzem, kicsit tompák vagyunk négyórányi „Mártonfi” után (4-től 6-ig nyelvtan, aztán 6-tól 8-ig [vagyis amíg a portás méltatlankodva fel nem jön az Izabella utcai épület emeletére, hogy miért nem megyünk már haza] klasszikus kínai [→ *Haenisch*]). Mégis lelkesek vagyunk, és két dolgot is boldogan iszunk: a bort (valami Tokaj vidéki talán) meg Mártonfi tanár úr szavait. Aki most (nem az egyetem „felségterületén” lévén) nem a tananyagot magyarázza, hanem az Életet. Meg a Jövőt – ami [...] kinek van, kinek nincs. Egyben pedig (kaján örömmünkre) kivesézi a kínai tanszék oktatóinak tudományosságát. Kritikája éles és kíméletlen, mint mindig: sosem volt erőssége a minőség hiánya iránti tolerancia. (Ezt ugye diákként is nemegyszer tapasztaltuk, saját bőrünkön – nem mindenki viselte ezt jól közülünk.) Itt nem (azaz: itt sem) idézhető már mindebből semmi túl konkrét („halotról jót vagy semmit”, ugyebár) – de némely megfogalmazását („sok betűt összeolvasott már életében”, „disszertációját a semmiről írta volna” stb.) szállóigévé érleli majd köreinkben az idő.

[...]

Óra van – előttünk alig-alig átlátható cigarettafüstfal a tanszéki szeminárium szobában (→ *Izabella utca*). Valamikor estefelé, 4 és 8 közt vagyunk, az idő lényegében megállt, miközben Mártonfi tanár úr nyelvészetileg ihletett nyelvtani magyarázatát hallgatjuk. Szemünk a „narancssárga” kínai nyelvkönyv (→ *Elementary Chinese Readers / 基础汉语课本*) akárhanyadik leckéjének enyhén bugyuta nyelvtani ismertetőjét pásztázza, a kínai karakterek mégsem kelnek igazán életre előttünk. Az asztalon súlyos hamutartó, rajta a „mezítlás” Kossuth utolsó milliméterei mindjárt elhamvadnak. A tanár úr újabb szálát húz elő az előtte heverő papírdobozból, és az előző szál csonkjának még épp kicsit pislákoló paraszával meggyújtja – aztán ez a szál is kényelmesen elfekszik a hamutartó szélén, mi pedig tudjuk, hogy jó eséllyel úgy fog elhamvadni, hogy egy-két slukknál többet nem szívnak belőle: Mártonfi tanár úr már belemelegedett a magyarázatba, ilyenkor pedig a cigi nem sok esélyt kap nála.

„Chao Yuen Ren (→ *Chao Yuen Ren*¹) eredetileg az amerikai strukturalista nyelvészet egyik jelentős alakja volt, de az iskola és az általa propagált szemlélet rigiditása, amelyen csak nyugdíjas korában tudott túllépni, egy idő után már kifejezetten ártott a munkásságának. De azután nyugdíjba ment, és immár kedélyes hangvétellel, lazán, a strukturalizmus kényszerzubbonyától megszabadulva megírta főművét, a *Grammar of Spoken Chinese*-t.² Ebben világosan kifejti, hogy a kínaiban alany és állítmány között (mivel a topikot alanynak, a kommentet pedig állítmánynak nevezi a könyvében) sokszor nagyon kötetlen, nagyon általános a jelentési viszony.” Ezen a ponton el is döntöm: mindenképp megszerzem valahogy magamnak ezt a könyvet. Amikor pedig (valamikor nem sokkal később) egy újabb passzív dohányosi tréningen megtudjuk tőle, hogy a klasszikus írott kínai szöveg voltaképp (egymásba átfolyó, egymásba láncolódó) topikok és kommentek egyetlen hosszú sorozata, és nem véletlen, hogy hagyományosan sem szavakra, sem frázisokra, sem mondatokra nem volt tagolva, hiszen semmi oka vagy célja nem lenne, nem lehetne az ilyen tagolásnak,³ nagyjából el is dől, hogy hátralevő életem legnagyobb részében hozzá hasonlóan a nyelvészet (néha kissé kesernyés) kenyerén fogok élni.

[...]

Honvéd utca, x-edik emeleti lakás, mindkét általam gyakran látott szobában faltól falig, padlótól mennyezetig dugig pakolt könyvespolcok. A szobák közepén íróasztalok, tetejük is púposra rakva könyvekkel, kéziratokkal. A válogatott és az utókorra hagyott emberi tudás ilyen töménységű megjelenésével én, félszeg gimnazista, addig még sosem találkoztam – nem mintha nálunk otthon ne lettek volna könyvespolcok meg könyvek (sőt, *horribile dictu* – még íróasztalok is), de ez a volumen, ez a monumentalitás egyszerre volt lenyűgöző és elretentő. (Ha tegyük fel, másfél perc alatt olvasok el egy oldalt, és semmi mást nem csinálok, csak napi 12 órán át falom a betűket, akkor vajon hány évtizedbe telne az összeset elfogyasztani?) Szóval bemegyek, Mártonfi tanár úrral együtt leülünk a szokásos helyre, a táskámból előkotrom a japán nyelvkönyvet meg a szótárfüzetemet – meg persze a kandzsisormintákkal teleírt kockás lapos házi feladatokat, és nagyot nyelek, mert tudom, hogy nem *eléggé* készültem fel

¹ Kínaiul: 赵元任 – de az most csak azért lett ideírva, mert ez egy komoly szakfolyóirat, és ha egy cikkben nincs lábjegyzet, azt itt nem veszik komolyan. Hát most már van.

² Chao, Y. R. (1968) *A Grammar of Spoken Chinese*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press. (Tessék, még egy lábjegyzet.)

³ Lásd még: Mártonfi Ferenc (1972) “Topic–Comment Analysis in Chinese” felolvasva: *Conference on Mathematical and Computational Linguistics, Prague* (kéziratban). A „lásd még” és a hivatkozás persze csak vicc: ki tudja, hol lehet ez a kézirat, a Prágában elhangzott szó pedig elszállt. (Meg pedig azért nem jelent, mert a benne levő gigantikus szövegelemző ábrák minimum A/2-es méretű lapfelületet igényeltek volna – hol volt akkor olyan folyóirat, amelyik ezt biztosítani tudta volna?) (És immár tobzódunk a lábjegyzetelésben.)

a tananyagból. Csakhogy úgy látom, a tanár úr egyáltalán nem készítette oda a nyelvkönyvét, és a házi feladatokért sem nyúl. Ehelyett viszont valamilyen fehérbort vesz elő, meg két üvegpoharat, megtölti őket a borral, és az egyiket a kezébe fogva a másikat elém tolja, majd jelentőségteljesen a velünk szembeni falra néz. Ekkor veszem csak észre az öt új, addig nem látott képet a falon: japán metszetek nyomatai (→ *ukiyo-e*, → *Utamaro*). Az égvilágon semmit nem tudok ekkor még a japán művészetről – és mégis: a tanár úr a véleményemet kéri, na nem magukról a metszetekről (hál’ istennek), hanem arról, ahogyan ő az öt képet a falon elhelyezte: nem egy vonalban, nem is valamilyen geometrikus mintában, hanem egy balról jobbra lazán emelkedő, majd egy másik, meredekebb ívben jobbról balra visszahulló vonal mentén: a két ív találkozásának csúcspontjában egy kép, az ívek másik végénél meg a felezőpontjuknál szintén egy-egy metszet. Kedélyesen elbeszélgetjük a nyelvrót: mi a legmegfelelőbb tartalmi sorrendje a képeknek, hogyan vezeti a szemet végig („felel, majd visszajejt”) a két képzeletbeli íves vonal a képek során, mit közvetít ez a szemlélő számára, milyen érzetet kelt benne, mi lenne, ha helyette más vonalban lennének elhelyezve... Rög-tönzött esztétikaóra, vizuálistművészet-óra, japán művészettörténeti óra. Amúgy meg: mi az ördög? Hát miért érdeklí a tanár urat az én (valóban) szerény véleményem? Hát ki vagyok én, hogy jöhetnék én ehhez? Egyszerre érzem magam porszemnek – és hirtelen felcseperedett fiatalembernek, akit ennyire komolyan vesz egy ilyen neves, széles látókörű tudósember. Lehet, hogy egyszer belőlem is válhat valami tudósféle? Talán egyszer majd még orientalista is lehetek?

[...]

Mártonfi Ferenc (1945–1991) sinológus, orientalista és általános nyelvész, az ELTE Kelet-ázsiai Tanszékének adjunktusa az 1980-as évek második felében (hosszú-hosszú hiátus után) fellendülő sinológusképzés egyik meghatározó személyisége volt – elképesztő módokon és mértékben alakította nekünk, akkori diákjainak a tudományos szemléletünket, világlátásunkat. „Egy személyben felelős” azért, hogy sinológus ÉS nyelvész lettem. Talán valamit sikerült azok alatt az évek alatt megértenem abból a végtelennek tűnő tudásból, amivel rendelkezett, és talán-talán mindennek egy apró töredékét tovább is tudtam adni a kínai és japán szakos hallgatók újabb nemzedékeinek. 不敢当。

仆人

Bartos Huba

Budapest, 2021. október 4.

Utóirat:

Mártonfi Ferenc koreanista is volt – sőt a magyarországi koreanisztika egyik legnagyobbja. Ám erről az oldaláról én nem ismertem őt (leszámítva ironikusan előadott rémtörténeteit a Phenjanban töltött ösztöndíjas éveiről), így emlékez-nem sincs mire, megemlékezni sincs miről. Szerencsére ezt Osváth tanár úr már rég megtette.⁴

Utóirat 2.:

[Ha a szerkesztők még nem unják e visszaemlékezés szubjektivitását, megosztanék még egy anekdotát, diákkorunkból, a kínai szak egykori tanáiról, amelynek vonatkozó mozzanata hihetetlen tömörséggel adja vissza Mártonfi Ferenc tudósi-tanári attitűdjét is.]

Vizsgáljuk a kínai szakos diák, szóbeli a vizsga, és a diák száján kicsúszik valami nyilvánvaló ostobaság.

Hogyan reagálnak erre a (korabeli) tanárok?

Józsa Sándor tanár úr [méltatlankodó hangon, fejét oldalra kapva]:

„*Ccc, ugyan, dehogy!*”

Csongor Barnabás tanár úr [kiabálva]: „*Baromság!*”

Galla Endre tanár úr

[a jól ismert ironikus, már-már gúnyos mosolyával az arcán, csendesesen]:

„*Hát azért ez nem egészen így van...*”

Mártonfi Ferenc tanár úr [tágra nyílt szemekkel, csodálkozó tekintettel]:

„*Na jó – de miért?!*”

⁴ Osváth Gábor (n.d.) Mártonfi Ferenc (1945–1991) koreanisztikai munkássága. Terebess Ázsia E-Tár: <https://terebess.hu/keletkultinfo/nyelv1.htm>.

